

FÜST MILÁN-LEVELEK

DEVÉNYI IVÁN

Füst Milánt, a *Nyugat* első nemzedéke nagy lírikusát és prózaíróját 1947-ben habilitálták a budapesti — akkor még Pázmány Péter nevét viselő — tudományegyetem bölcsészeti kara magántanárává. Előadásait — amelyek azután a *Látomás és indulat a művészetben* című testes kötetben jelentek meg — ez év őszén kezdte meg a költő, akinek óráin mindig zsúfolt volt a Múzeum körüli egyetemi épület VI. számú, tágas tanterme. Olykor kétszázan vagy még többen is szorongtak a padokban, hallgatva Füst Milán esztétikai gondolatait, a fejtegetéseit gyakran megszakító feledhetetlen Catullus-, Berzsenyi-, Vörösmarty- és egyéb költeménytölmácsolásokat, szuggesztív, szenvedélyes véleményeit a *Hamletről*, a *Bűn és bűnhődésről*, Dickensről, Ljev Tolsztojról, Pannait Istratiról, Gelléri Andor Endréről és másokról. A Füst-előadások buzgó hallgatói közé tartozott e sorok írója is.

Később — Bóka László professzor hozzájárulásával — Füst Milán regényeiről és novelláiról készítettem egyetemi szakdolgozatomat. A költő és felesége — munkám megkönnyítése céljából — az évtizedek során gondosan összegyűjtött és vaskos kötetekbe beragasztott — Füst munkáival foglalkozó — tanulmányokat, kritikákat, recenziókat készségesen rendelkezésemre bocsátották — így kerültem el a Párizsi utcai Füst-lakásba. Később szép budai — Hankóczy Jenő utcai — otthonukban is felkerestem néhányszor Füstéket, a személyes találkozások között pedig gyakorta váltottam levelet a mesterrel.

A hozzám írott Füst Milán-levelek közül most az irodalom- és művészettörténeti érdekességüket közreadom, — szeretettel, tisztelettel és hálával emlékezve vissza egykori tanáromra.

*

Minthogy szakdolgozatom elkészülte és elfogadása után is foglalkoztattak a Füst-elbeszélések, 1952 elején levelet írtam a tanár úrnak, megtudakolva tőle, hogy mely novellái állanak ma is közel hozzá, s melyek azok, amelyeket kevésbé sikerülteknek érez. A következő — keltezetlen — választ kaptam:

Kedves Fiam! A „Cicisbeó”-t és a „Két balladá”-t figyelmedbe ajánlom, — mindkettő a legszebbek közül való, amit valaha is csináltam. Viszont a „Dániel bíró” annyira ellenszenves nekem,

hogy jobban szeretném, ha nem is említenéd. (Nem vettem fel egy gyűjteményembe sem.) Van még egy hosszabb ilyen, amelyet utálok, de nem mondom meg, melyik az. (Jó, hogy nem tudsz róla.)

Hathónapi éjjel-nappali munkával lefordítottam a Lear királyt. Holtfáradt vagyok tőle.

Nagyon szívesen üdvözöllek!

F. M.

1958 augusztusában az egyik folyóiratban kisebb tanulmányom jelent meg Füst Milánról, hetvenedik születésnapja alkalmából. Írásomat elküldtem a tanár úrnak, aki — mint válaszelevelemből kitűnik — nem volt teljesen elégedett a róla nyújtott jellemzéssel. A levélből az is kiviláglik, hogy élő író kortársairól nem a legkedvezőbben vélekedett a mester:

Szigliget, Alkotóház, 1958. VIII. 19.

Kedves Öcsém Uram,

nagyon köszönöm szíves küldeményét. Meg voltam hatva attól a személyem és munkáim körüli gondosságtól, sokféle tanulmánytól, amely cikkét nyilván megelőzte, s némely megállapítása találó okosságától. Persze nem érthetünk mindenben egyet, ezt a köztünk lévő korkülönbség is lehetetlenné teszi; egyes dolgokhoz nem elég egy évtizednyi búvárkodás, — de két évtizednyi sem elég. Én például ötvennégy éve foglalkozom Shakespeare-rel és egyes megállapításaimra csak öregkoromban ébredtem rá. Ahhoz is idősebbnek kéne lennie, hogy Störrömet ne középszerű embernek nézze. (Rusztikus, de előkelő szellemiségű ember.) Továbbá: ha idősebb volna, akkor a ma élő írók között alighanem hiába keresne nagy kiválóságokat, a fiatal Tersánszky és a fiatal Illyés Gyula kivételével.

No de hagyjuk ezt; a lényeg ebben annyi, hogy nagyon hálás vagyok a lelkeséget és kitartó tanulmányért, amelyet munkáimnak szentelt. Arra kérem, ha megint Pestre jön, okvetlenül keressen fel, hogy megszoríthassam a kezét. Szeptember végén már Pesten vagyok.

Barátja: F. M.

1961-ben Esztergom városa emlékkönyvet szándékozott kiadni Babits Mihály halálának huszadik évfordulójára. (A terv — bár Szilasi Vilmostól, Révay Józseftől, Zolnai Béla ny. egyet. tanártól, Basch Lóránttól, Gyergyai Alberttől, Bohuniczky SzeFITől, Rónay Györgytől, Vas Istvántól, Weörestől, Pilinszkytól, Kassák Lajostól és másoktól érdekes és értékes kéziratokat kaptunk — végül is nem valósult meg.) Felkértük Füst Milánt is, hogy legyen munkatársa e kötetnek. Írását (amely azután az *Emlékezések és tanulmányok* című kötet 1967-es bővített kiadásában látott napvilágot) el is küldötte, az alábbi levél kíséretében:

Budapesten, 1961. február 8-dikán

Kedves Öcsém Uram!

Köszönöm levelét. Mint az idemellékelt iratból látja, igyekeztem megfelelni kérésüknek: megírtam ezt a kis emlékezést, s elkül-

döm azzal a megjegyzéssel és kéréssel, hogy egyetlen szót sem lehet rajta változtatni s hogy legyenek oly szívesek a korrektúrárt elküldetni nekem, mert imprimatúráim nélkül kéziratom nem közölhető.

S most még, hogy némi betekintést adjak Önnek a Babitscsal való kapcsolatunkba, elmondok annyit, hogy a fiatal Babits költészetéről való véleményem semmit se változott. A fiatal Babitsot én ma is a legjobb magyar költők közé sorolom, személye azonban, sajnos, elviselhetetlen lett számomra az elmúlt idők folyamán. Csúnyán, irigyen versengő ember lett belőle, és képes volt nagyon ellenszenvesen bánni azokkal, akiket megtisztelt vele, hogy versenytársainak tekintette őket, például velem is. Én azonban fiatalkori költészetének kiválóságát sohase voltam hajlandó letagadni.

Alljon itt ennyi magyarázatképpen a hozzá való viszonyomról.

Nagyon szívesen üdvözlöm! Barátja: F. M.

N. B. Megjegyzem még, hogy én Babitsnál Esztergomban soha nem voltam.

1962-ben egy Czóbel Béláról írandó tanulmányhoz kezdtem adatokat gyűjteni. Tudva, hogy Füst behatóan ismeri (és becsüli) Czóbel és nemzedéktársai (Gulácsy, Berény Róbert, Tihanyi Lajos, Bernáth Aurél, Bokros Birman Dezső) művészetét, arra kértem őt, vesse papírra véleményét „A Múzsza”, a „Szakácsnő” és a mélytűzű virágszendéletek alkotójáról. A kapott levél szép és találó méltatása a czóbeli koloritnak, a művész kivételes kvalitású piktúrájának:

Budapesten, 1962. július 27-dikén

Kedves Fiam!

Nagyon köszönöm levelét. Vihar Bélát ugyan ösmerem, de erről a verséről nem tudtam. Legyen oly szíves, másolja le nekem és küldje el.

Ami Czóbelt illeti: minden modorossága ellenére valószínűleg ő volt saját kora festőgenerációjának legnagyobb tehetsége. Még pályatársainak is ez volt róla időnként a véleménye. Aztán jött a szocialista realizmus, és elterelte a figyelmet Czóbelről. De volt idő, mikor nagyon irigyelték tehetségét. S hogy mi a nagy művészi érték benne? Valószínűleg az, hogy mindennek, ami a kezéből kikerül: izzó élete van.

Nagyon szívélyesen üdvözlöm!

Barátja: F. M.

1963 augusztus végén elküldtem Füst Milánnak egy róla szóló, öt hetvenötödik születésnapján köszöntő cikket, amely egy párizsi lapban jelent meg. A válaszevél így hangzik:

Budapesten, 1963. szeptember 5-dikén

Kedves Kollegám!

Nagyon köszönöm kedves levelét, figyelmét.

Meglehetősen fáradt vagyok még most is a nagy zenebonától, amely körülöttem zajlott. A felét elengedtem volna, — ha Henrik

királyomat műsorra tűzték volna. Sajnos azonban, erről a mostani szezonban nem igen lehet szó, vagyis — úgy látszik — aligha fogom megérni színrehozatalát. Node nem bánkódom ezen, mert a bánatból is elég volt.

Minden jót kívánok, és a feleségem üdvözetét is tolmácsolom. Ezeket pedig megtoldom a magam meleg üdvözleteivel.

Híve: F. M.

1964 őszén — miután megnéztem a IV. Henrik király című Füst-színmű Pártos Géza által rendezett előadását a Madách Színházban — gratuláltam a tanár úrnak, s levelem végén megemlítettem, hogy királydrámájáról (és talán egész drámaírói oeuvre-jéről) írni szándékozom. Szinte postafordultával érkezett az alábbi, a mesterre igen jellemző levél:

Budapesten, 1964. november 21-dikén.

Kedves Kollegám és Barátom!

Igen nagy nyomatékkal és minden erőmmel a következőkre kérem:

Hogy egyetlen drámai kísérletemről se tessen, semmi esetre se tessen tudomást venni, — vagyis ezeket semmilyen cikkében se tessen megemlíteni, mert én e munkákat megtagadom, letagadom, kiátkozom, ezek ugyanis mind tehetségtelen periódusom szülöttei.

Egyébként köszönöm szíves híradását és örülök annak, hogy Henrikem tetszik Önnek. (Én is nagyon szeretem.)

Szeretettel üdvözlöm, és arra kérem, adja át kedves Apjának is üdvözetemet azzal, hogy — ha Pestre jönnének — okvetlenül látogassanak meg.

Barátja: Füst Milán

Az „Atyafiak és a nő” című egyfelvonásos nem tartozik egészen a kiátkozottak közé, mert valamivel jobb munka.

A *Jelenkorban* 1965 februárjában beszámolómmal jelent meg a IV. Henrik király budapesti előadásáról. Cikkemet Füst igen melegen köszönte meg, — valószínűleg azonban a többi kritikus is hasonlóan kedves levelet kapott tőle:

Budapesten, 1965. február 6-dikán

Kedves Fiam, Barátom és Kollegám!

Csak három szót hamarjában. Hogy ez a legjobb, a legmegértebb cikk, amelyet ötvenhat év alatt munkáimról írtak. Ezt akarom gyorsan közölni, és azt, hogy szívből köszönöm.

Feleségem is szíves üdvözetét küldi, és én is.

Barátja: Füst Milán

1966 elején egy kis pályarajzot kezdtem írni, Tihanyi Lajosról, a „Nyolcak”-csoporthoz tartozott kiváló festőről, Ady, Tersánszky és Bölöni barátjáról, Kassákról, Kosztolányiról, Fülep Lajosról, Pátzay Pálról készült remekművű portrék mesteréről. Tihanyi sok barátjának, ismerősének írtam ezekben a hetekben, a művész esztétikai szemléle-

tével, emberi lényével, életútja stációival, szétszóródott művei hollétével kapcsolatos felvilágosításokat, adalékokat remélve tőlük.

Tihanyi után tudakozódó levelemre a már igen súlyosan beteg költőtől e sorok érkeztek:

Budapesten, 1966. február 25-dikén

Kedves Kollegám!

Az utóbbi hónapok óta másodszer vagyok kórházban, nagy fenyegetéssel. Éppen ezért is nem tudok most kérésének megfelelő választ adni. De ha meggondolom, nincs is Tihanyit illetően sok mondanivalóm. Jó barátságban voltunk egymással, ez azonban csak annyiból állt, hogy valahányszor találkoztunk az évtizedekben, összeölelkeztünk, aztán el-elfeledkeztünk egymásról. Nagyon kedves, ártatlan fiú volt. Egy alkalommal lakásomig kísért el éjszaka és szinte könnyörgött, hogy le szeretne portretírozni engem, és hogy nagyon szép portrét készítené rólam, jöjjenek el hozzá. Én azonban rossz kedvemben voltam, és nem voltam hajlandó kérését teljesíteni. Ezt azonban később, halála után megbántam, mikor néhány nagyon sikerült portréját alkalmam volt láthatni. Egyszóval: igazában csak halála után kezdtem nagyrabecsülni művészetét. (Nekem magamnak két képem van tőle.)

Ez minden, amit szegény Tihanyi Lajosról mondhatok, illetve még annyit, hogy apjái volt a Balaton kávéház, s ez később a bátyjára szállt. (Az Eszterházy utca és a Rákóczi út sarkán.) Továbbá, hogy Tihanyi is a nagybányaiakhoz tartozik, s hogy Tersánszky Józsi Jenővel volt egykor, pályájuk kezdetén nagy barátságban. Forduljon talán hozzá is, ő talán többet tud mondani róla. Mégtovábbá: forduljon egykori növendékemhez, Sziy Béla művészettörténészhez (XII. Pannónia-u. 9.), aki az utóbbi években foglalkozott vele.

Szeretettel üdvözlöm, feleségem is szíves üdvözlését küldi.

Barátja: F. M.

*

Még mintegy harminc darab Füst-levelet és -lapot őrzök, ezeknek tartalma azonban — egy-egy, Sík Sándorra, Cs. Szabó Lászlóra s más író társakra vonatkozó megjegyzést és az irodalmi kritikusoknak adreszált oldalvágást („... a kritikus uraknak csak munkáimat nyújthatom át, észt nem mellélkelhetek hozzá...”) leszámítva — nem közérdekű.

E kis levélpublikációt hadd fejezze be az a pár szép sor, amelyet a *Konstantin úrfi fiatalsága* című novelláskötet kisleányomnak ajándékozott példányába jegyzett be — mintegy tiz esztendővel ezelőtt — a tanár úr:

„Dévényi Évácskának szeretettel avégből is, hogy gondoljon majd rám, ha nagyobb lesz, és én már porszem alakjában a naptányér közelében fogok eszelős táncokat lejteni.

Füst Milán, Bp. 1958. VII. 2.”